

VÁLOGATÁS
SZEBERÉNYI GUSZTÁV ADOLF
ÍRÁSAIBÓL

Szerkesztette:
BAKAY PÉTER

Sorozatterv és tipográfia:
BEREZNAI MIKLÓS

Tördelés:
BEREZNAI MIKLÓS

Kiadja:
BÉKÉSCSABAI EVANGÉLIKUS EGYHÁZKÖZSÉG
Békéscsaba, 2012

ISBN 978-963-08-4899-2
ISSN 2063-7055

Nyomtatás:
Szent-Györgyi Albert Gimnázium,
Szakközépiskola és Kollégium
Nyomdaipari Tanműhelye

VÁLOGATÁS
SZEBERÉNYI
GUSZTÁV ADOLF
ÍRÁSAIBÓL

EVANGÉLIKUS
KÉZIRATOK

MMXII

AJÁNLÁS

Nagy örömmel indítjuk útjára az Evangélikus Kéziratok című sorozatot, melyben igyekszünk – hiányt pótolva – feldolgozni és bemutatni a közelebbi és távolabbi múltunkat, annak egy-egy jelentős alakját vagy eseményét. A megjelenő írások közös jelenünket és jövőnket kívánják szolgálni azzal, hogy általuk megőrizzük a múltat, ami szüleink, nagyszüleink, őseink jelene volt. Azon evangélikus nagyjaink élete és munkássága elevenedhet meg előttünk, akik a békéscsabai szellemi és kulturális élet alapjait rakták le, és elkötelezett, szenvedélyes szolgálatuk, haza- és egyházszeretetük ma is utat mutató példa lehet számunkra.

Hadd áradjanak tovább gondolataik nemzedékről nemzedékre, és életük tanítása, váljon áldássá számunkra!

Kondor Péter

a Kelet-békési

Egyházmegye esperese

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁSOK

Legelőször az 1973-ban meghalt édesapámnak, Szeberényi Andor gyógyszerésznek köszönöm, hogy azt a rendkívül gazdag iratanyagot, amelyből a most kiadott dokumentumok származnak – Vígh Károly történész tanácsára és segítségével (aki az 1960-as évek végén dr. Bajcsy Zsilinszky Endréről írandó könyvéhez gyűjtött nála anyagot) – a diktatúra idején elrejtteni akarván az úgynevezett „pártos” történészek elől, zárt anyagként elhelyezte az Országos Széchényi Könyvtárban.

Bízom abban, hogy a mintegy 15 dobozban tárolt, könyvekből, kéziratokból, levelekből és feljegyzésekből álló, egyháztörténeti vonatkozásban is jelentőséggel bíró anyag még számos kiadvány forrása lehet.

Köszönöm Kondor Klárának, aki szakdolgozatához történő anyaggyűjtés közben tudomást szerzett arról, hogy az édesapám által elhelyezett anyag az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában van, és az én hozzájárulásommal megtekinthető, kutatható, valamint hogy az anyag pontos helyéről, kéziratári számáról tájékoztott.

Köszönöm továbbá Zászkaliczky Péternek, a Pesti Evangélikus Egyház Deák téri Egyházközség nyugalmazott igazgató lelkészének, hogy az anyag hasznosítására bízott, és ahhoz több vonatkozásban is segítséget nyújtott.

Köszönöm a Békéscsabai Evangélikus Egyházközségnek, az egyházközség vezetőinek, hogy a dokumentumgyűjtemény kiadását vállalták. Bízom abban, hogy e kiadványt még további kiadványok fogják követni, melyek hozzájárulnak ahhoz, hogy a nem túl távoli jövőben az egykor több mint 20 000 tagot számláló nagy múltú gyülekezet története is összeáll, illetőleg megírásra kerül.

Utoljára, de nem utolsó sorban köszönöm Bakay Péternek, hogy kezdeti ellenállásomat letörte, s ezt a kiadványt a tőle megszokott igényességgel megszerkesztette.

Dr. Szeberényi Andor

a Békéscsabai Evangélikus Egyházközség
tiszteltetbeli felügyelője

ELŐSZÓ

Dr. Szeberényi Gusztáv Adolf (1816–1890) a Békéscsabai Evangélikus Egyházközség történetének kétségkívül egyik legmeghatározóbb, legmarkánsabb, leginkább jövőbemutató alakja volt. 1853-ban került a felvidéki Egyházasmarótról Békéscsabára lelkésznek, ahol – 1872-től a bányakerület szuperintendenseként is (eleddig Békéscsaba egyetlen püspökeként) – hűségesen szolgálta Istent. Egyházi munkálkodása mellett jelentős politikusi tevékenységet is folytatott.

Sokkal inkább a gyakorlatban, nagy tervek megvalósításában, az egyházszerzésben, -vezetésben bontakozhatott ki tehetsége, mutatkozhatott meg elkötelezettsége, mint az írásban. Ez utóbbira már végképp nem futhatta idejéből. Hála Istennek, azért életrajzok, prédikációk, különböző témájú publikációk, dokumentumok, liturgikus kiadványok megszülethettek magyarul, tótul, németül, latinul fogó tollából.

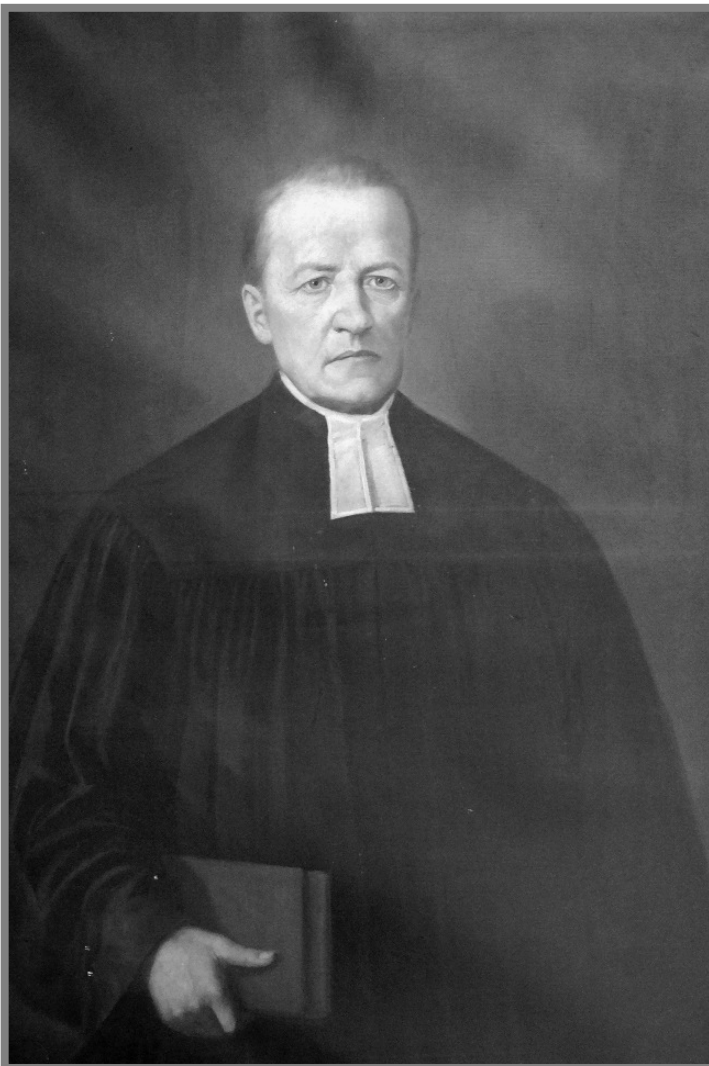
Jelen kiadványunkban hátrahagyott írásaiból hármat közlünk. Kiváló alkalmul a Békéscsabai Evangélikus Gimnázium újraindulásának 20. évfordulója szolgál, aminek kapcsán – mintegy az ünnepség fölvezetőjeként – a jövő évben az iskola fölveszi Szeberényi Gusztáv nevét. Ezért szeretnénk letenni az iskola, az egyházközség és a város asztalára azon kéziratokat, amelyek hűen őrzik Szebe-

rényi Gusztáv felelős nézeteit az oktatás-nevelés fontosságát illetően. Ugyanakkor nagy kincs a kiadványunkban közreadott, az egész életére visszatekintő rövid önéletrajza is, amelyben nemcsak az egyházi életben elért eredményeit foglalja össze, hanem amiből megismerhetünk egy klasszikus műveltségű gondolkodót is, aki példaértékűen, szívhez szólóan fogalmazza meg látását többek között ma is oly aktuális témákban, mint a nemzetiségi kérdés; az ember helye a világban; az Isten és embertárs szolgálata, mint az ember egyetlen lehetséges viszonyulása az élethez.

Az életrajzot a könnyebb olvashatóság kedvéért a mai helyesírásnak megfelelően írtuk át (kivéve néhány jellegzetes kifejezést), az iskola-tervezeteknél viszont gondosan ügyeltünk az eredeti helyesírás megtartására. A legkisebb – akár kósza – pont, vesszőcske is helyet kapott az átgépelésnél. Ezzel az volt a szándékunk, hogy az olvasó úgy tarthassa kezében kiadványunkat, mintha az eredeti kéziratot tartaná, így segítve közelebb az adott korhoz, ahhoz az emberhez, akinek annyi erőfeszítésébe került a gimnázium alapjainak lefektetése. Így talán az olvasó nem átfutja, hanem inkább átelmélkedti azokat az írásokat, amelyek csírájukban hordozták a végül megszületett, és oly sok szép eredményt elért, Békéscsaba történetét meghatározó, és városunknak nemzetközi szinten is hírnevet szerző, és városunknak nemzeti szinten is hírnevet szerző, ma is szolgáló gimnáziumot.

Bakay Péter

a Békéscsabai Evangélikus Gimnázium
Öregdiák Baráti Körének tikára

DR. SZEBERÉNYI GUSZTÁV ADOLF
1816–1890

ÉLETRAJZOM

Születtem 1816. okt. 8-án Kohanóczon, Trencsén megyében. Atyám Pozsonyban időzött a dunáninnen akkori szuperintendens, Kovács Martinyi Mihály beiktatása alkalmával. Ott értesülve születésem felől mondta, hogy „natur superintendens”¹ amiért is későbbi tanárainm emlegetve reverendissimus-nak² címeztettek az osztályaikban, különösen Bolemann.

1819-ben atyám Selmecre költöztén lelkészül, az ottani elemi iskolába jártam, s kilencéves koromban az úgynevezett „donatusba”³ kerültem, hol egy szót sem értve latinul, első emlékelni való feladatul vettem a „doctus doctior doctissimus”⁴. Így csupa latin nyelvtan s latin-dolgozatokkal elfoglalva, egy élő nyelvet sem tudtam, legalább úgy nem, mint kellett volna. Németül, tótul valamit a mindennapiakból, latint még netalán legtöbbet, legalább nyelvtani öntudattal. S mert magyarul éppen-séggel nem tanultunk, nem volt alkalom beszélni. Jó atyám úgy segített rajtam, hogy 2–2 hónapra az iskolai szünnapok alatt Szecsőre, Bars megyébe az ottani Éva

¹ született püspök

² főtitelendő

³ grammatikai osztály

⁴ tanult, tanultabb, legtanultabb

nevezetű reform. lelkészhez adott, s havonként akkori pénzben 20 váltófrtot fizetett eltartásomért. Itt is szó sem volt a nyelvtanról, csakis amit gyakorlatilag eltanulhattam. Valóban, ha visszagondolok, középiskoláinkban, különösen az első négy osztályban gyakoroltakra, meg kell vallanom, hogy azok oly gyarlók, olyannyira nem fejlesztők valának, hogy legfeljebb az emlékező tehetséget elősegítették – de sem értelmet, sem gondolkodást, legkevésbé pedig bármely nyelv ismeretét nem vitték előre.

A felsőbb osztályokban akkor logika és retorika elnevezéssel, Homokay Pál, br. Prónai István mentora – mert a fiatal báró az osztály tanulója volt – alakított Selmecezen egy úgynevezett „magyar társaságot”.

Gyarló volt ez is. Munkácskákat – leginkább verseket faragtunk – felolvastuk s bíráltuk(?) Ismét a nyelvtanakra semmi tekintet nem volt. Ezen társaságból kifolyólag dalárdát (cantus) alakított egy kiválóbb deák, Gömörly nevezetű, és én első discantként szerepeltem. Homokay egy jókora füzetet „Koszorú” címe alatt nyomtatásban kiadott, melyben tőlem is egy „A csermelyhez” cím alatt vers helyet foglalt, én arra nagyon büszke voltam, magam is képzelődtem, hogy még poéta is lehet belőlem.

Bolemann tanár, mint híres latin, és mindenesetre az akkori tanárok közt a legjobb egzegéta⁵ – szorított különösen az úgynevezett „exemplákra”⁶, verseket és mondatokat Ovid., Horatius, Cornelius és Ciceróból leírni és a hét elején bemutatni versenyeztünk; de valóságban csak amúgy találomra kiírtuk – s alig tudtunk volna számot adni, miért is írtuk ki azokat.

⁵ szövegelemző

⁶ minta, példa

Írni helyesen latinul és egyes szavakat emlékünkből tartani legfeljebb ezáltal tanultunk, de észfejlesztésről szó sem volt.

A matézist és geometriát a leggyengébben kezelte néhai Rojko tanár – s gyakran ezen tantárgyak helyett, kérésünkre az „Ofner Pester” német lapból a napi eseményeket beszélte el, mulattatásunkra!

Máskülönben mondhatom, hogy a tanárok és tanulók közt egész a felgymnasium legfelsőbb osztályáig a viszony olyan volt, mint az apa és gyermek között. Mindannyian „charissime”⁷ voltunk a „Clarissimussal”⁸ szemben!

Mint harmadévi philosophus a Róth-Teleki díjját nyervén a pozsonyi lyceumba mentem, s ott Martényi alatt valamint Greguss alatt – aki Hegellel polemizált – még kevesebbet, Grosz alatt, aki esztétikát és mythológiát tanított – a legkevesebbet tanultam.

Greguss az első volt, aki egy tárgyat rendkívüli órában és két fél napi külön díj mellett előadott „aretalógia”⁹ cím alatt, melynek görög elnevezését senki sem magyarázván meg – mert annyit sem tanultam görögül az egész gymnasiumban – keveset fogtam fel és nem lelkesültem iránta.

Ha visszagondolok a Pozsonyban töltött három iskolai évre, igazán nem tudom, mit tanultam, miben gyarapodtam ismereteim dolgában. De volt – szerencsémre – egy körülmény, melynek sokat köszönhetek. Először az, hogy Breznyik János és Geduly Menyhért tanulótársaimmal egy szobában két éven át laktam, a másik az, hogy

⁷ „kedvesem”

⁸ „Tanárral”

⁹ „erénytan”

Severlay theol. tanár egy előkelő házba, az akkori pozsonyi város tanácsosa Wetzern családkhoz magántanítótól ajánlott, s én a két lányka és egy 1-ső osztályú kitűnő tanuló correpetitorává lettem. Ezen gyermekeket tanítva láttam, hogy mindenekelőtt magamnak kell tanulnom, s minden órára előkészülnöm. Ez a szép- és helyesírástól kezdve, németül és deákul tulajdonképp csakis ekkor és magam kezdtem tanulni. Megszereztem Heyze német nyelvtanát és a szükséges lexikonokat és nagy szorgalommal, s kedvvel okoskodtunk Breznyikkel együtt, hogyan lenne jobb és szebb? Sokívnyi irkát másoltam, hogy legalább némileg megközelítsem tanítványaim szépírását – s lehetőleg felülmúljam azokat.

A theol. curzusok disciplináival¹⁰ nem sokat gondoltam. Megtanultam a deák penzumokat könyv nélkül, s foglalkoztam – Breznyikkel együtt – a német, magyar és francia nyelvtanokkal és olvasókönyvekkel.

Az iskolaórák – legalább egy-kettő alatt – zongorára tanítottam és más magánórákat adtam, mert hát ezekért fizettek, azt pedig, hogy a tanórákon meg nem jelentem, senki sem vette észre, s így nem is rosszalta.

Ilyen laza és úgyszólván gépies volt a tanárok részéről a tanítási rendtartás időmben!

Pozsonyból elbúcsúzván 1837-ben az 1838-ik év tavaszáig sógorom, Adriányi Vilmos fiát Szélaknán az elemiekben oktattam, s május havában német honba többekkel indultam Jénába. Jénába folyamodtam útlevéért, hol boldogult atyám két évig tanult, s hol azon házra, melyben lakott, emléktáblát tettek néhány év előtt, de „kizárólag” Berlinbe szólott útlevelem.

¹⁰ tudomány, tananyag

Én ennek dacára Jénába mentem – postakocsikon és gyalog – s itt két évig komolyan tanultam s hozzáálltam a mulasztottak pótlására. A szünnapok alatt jártam meg Harz vidékeit, egész Göttingáig. Eisenach, Wartburg, Schulpforta, Waissenfels és a hallei meg a berlini egyetemeket.

A protestáns nagyság és műveltség kedves benyomásával 1840-ben tavasszal tértem haza Selmece, azon szándékkal, hogy vagy német lelkész vagy pedig tanár leszek, mert sem magyarul, sem tótul jól nem tudtam. A latinban és a németben bíztam. Ekkor boldogult Székács ajánlatára meg lettem hívva házi nevelőnek Világosvárra, Bohus János fiához. Azon körülménynél fogva, hogy még csak 23 éves koromban voltam, s így segédlelkészé nem Világosvárt két és fél évig, mint nevelő a nemes család szeretetétől környezve úgy annyira megkedveltem helyzetemet, hogy hajlandó voltam azon ajánlatát Bohus úrnak elfogadni, ha a két fiúcska neveltetését és iskoláztatását befejezem, ez esetre az évi 400 frtnyi díjon kívül 10000 frtnyi tőkét biztosít számomra.

Közben még Világoson tartózkodtam, amikor a csabai lelkész, Brozmann, meghívott volt segédlelkésznek, s én onnan itt Csabán prédikáltam is, és meg is választattam. Mert hát Világoson üres óráimban tótul, illetőleg a bibliai nyelvet tanultam.

Atyámnak jelente, hogy akár a nevelői pályát – melyhez nagyobb kedvem volt – akár a bcsabai segédlelkészséget elfogadni kész vagyok, kérdezem, mi az ő akarata? Határozottan azt felelte, hogy sem az egyik, sem másik tervbe bele nem egyez, hanem kívánja, hogy Selmeceze jöjjek és oldala mellé álljak, mint az ő segédje.

Bohus úr maga írt Atyámnak: hagyna meg gyerme-

keinél, de a válasz az volt, hogy ő fiát kizárólag az egyház szolgálatára szánta és neveltette.

Így történt, hogy én 1842-ben, december havában hazaérkeztem, nehezen válva meg a nemes úri családtól, s 1843-ban, januárban felszenteltem selmeczi, illetőleg szuperintendensi segédlelkészül. Közben megüresedvén Hont megyében az egyházasmaróthi egyház, ide június havában – tehát félévi káplánkodás után – rendes papnak választattam meg, s a helyemet elfoglaltam.

Muskovicz, Gabolicz elődeim ezen egyházában a legboldogabb 10 évet töltöttem. Az ottani úri családok: Zmeskall, Semberg, gr. Steinlein. Szemeréden, az egyik fiókegyházban, ahol a grófi család sírboltja felett díszes kápolna van épülve, melyben koronként németül végeztem az isteni tiszteletet. Szívesen láttak házaikban s a híveim is ragaszkodtak hozzám.

Itt 2 1/2 esztendő után megnősültem, Dlhányi Maximiliannát – a csővári volt lelkész árva leányát választván életem párjául. A honti esperességben, mint annak jegyzője működtem. A válságos 1848–49-ik éveket – bárha élénken érdeklődve a hazai ügy körül – s egy ízben néppemmel, mint a honti nemzetőrök tábori lelkésze Váczig kard- és pisztollyal felfegyverkezve (!) leutaztam – mégis, mert Egyházasmaróth az országúttól félreeső kies völgyben fekszik, nyugodtan éltem át családommal és híveimmel.

1853-ban – miután előzőleg próba-szónoklatra hívtam meg a bcsabai egyház által s ezt január havában megtartottam, ugyanezen alkalommal egyhangúlag megválasztattam lelkészül a szélhűdött Broszman Dániel helyébe.

A pünkösti ünnepeken könnyek közt elbúcsúzával egyházasmaróthi híveimtől, május hó végnapján családommal – nőm, s két fiam és egy leánnyal – Csabára érkez-

tem, s itt Szhrmsg 1ső vasárnapján néhai Placskó István szarvasi lelkész-esperes által ünnepélyesen beiktattattam.

Az egyház egyik lelkésze néhai Haan János volt, szinte 74 éves agg, Broszman pedig több éve szélhűdött.

Mindkét templom külseje és belseje ódon és elhanyagolt. A két paplak a legkényelmetlenebb 3 szobával, nádfedéllel sehogy sem vált díszére az egyháznak. Iskola a városban összesen 9 volt. Az egyház adója évenként alig annyi, amennyi éppen szükséges volt a hivatalnokok fizetésére, nem birtok arányában kivetve, s csak úgynevezett „rovásokra”, hosszú botokra jelezve.

Első gondom volt tehát, hogy keresztülvigyem a presbitériumban a „holdak” után való fizetést és nem a lelkek után csupán, mely művelet által annyira emelkedett az egyház évi jövedelme, hogy hozzáfoghattunk nemcsak az egyik paplak építéséhez, de azonnal a felső végen egy iskolának való telket vehettünk s az iskolát is építettük.

Némely években rendkívüli adót is vállalt az egyház – minden véka után 1 frtot, mert csak így lehetett a kistemplomot kivált belől egészen átalakítani, 12 000 frt árán a másik paplakot felépíteni, új iskolákat – szám szerint tizenkettőt –, a szőlőkben a templomot stb. felépíteni.

Az isteni tisztelet körül: gyakori erélyes intés, s az által, míg lelkésztársam prédikált, amikor rendszeren oly zúgás volt a templomban, mint akár egy méhkasban, mert hát a magas kórusokon a legények beszélgettek, sőt némelyik pipázott is – én bejártam a kórusokat, és intézkedtem – oly csendet eszközöltem, mely példás.

Idejöttemkor a hajadon leányok a templom falai mellett ültek és álltak, míg a menyecskék a templom közepét foglalták el állva. A leányok – közelében lévén az

1810. szeptember

Értesítek 1810, szeptember 10-án,
híreim, és minden megjelölt nap
Szombathelyi újságban a Magyarországi
Köztársasági Pártok és Magyarországi
Köztársasági Pártok (Magyarországi
Köztársasági Pártok) általános
gyűlésén felszólítottam, hogy
"Kérem, ha megismerik az ügyet
és látnak benne valamilyen igazságot,
keressék meg a Magyarországi
Köztársasági Pártok, és látnak benne
valamilyen igazságot."
Légyon.

1810. szeptember 10-án,
Köztársasági Pártok, és minden megjelölt nap
Szombathelyi újságban a Magyarországi
Köztársasági Pártok és Magyarországi
Köztársasági Pártok (Magyarországi
Köztársasági Pártok) általános
gyűlésén felszólítottam, hogy
"Kérem, ha megismerik az ügyet
és látnak benne valamilyen igazságot,
keressék meg a Magyarországi
Köztársasági Pártok, és látnak benne
valamilyen igazságot."
Légyon.

Lehet, hogy az én leányommal is
jártok egyet-egy - ha csak az is lehet,
neml-szem járótok.

Végül említem, hogy az 1836-39-
esekben a Magyarországi felekezeti
közösség "az első füzete" kiadásánál
kértem "confirmand. verizonas" és
több változtatást; kiadott a 2. kötet
1839. kiadásában az országos mind
az első kiadás, pótoltam. Nem
tudom, hogy a kért anyagok - kérem
nyelvet - írás 2. kiadás,
szinte teljesen ~~javított~~ bönök
kiadott. Nehány alkalom is
hátrépi predikációmat a
hátrépi evangélikusok nyomonlátottam,
az egyetemes gyűlés megkezdésekor,
a 2. kötet: a ~~szöveg~~ ~~szöveg~~ ~~szöveg~~ ~~szöveg~~
szöveg alá rendeztem a kiadottam.

Az egyháziak tömeges bűnei,
szöveg az 1. kötet megkezdése után,
szöveg az 1. kötet

1839. év szeptember, hogy az 1839-
julgatásokról álltam a múltkorinál,
lehet, hogy az 1839. év szeptemberében
szöveg az 1. kötet. Ennek az időnek az állatom! és a
gyűlésre? végül levet. Szöveg,
hogy jó alkalommal nem más,
sem egyetemesen; de lehet, hogy
igenis, a mielőtt nem is lehetett
el jó arányban álltam, lehet
az 1. kötet szeptember, mint emel
Evángé - Szöveg az 1839. év szeptember -

Szeberényi Gusztáv

ajtóknak – észrevétlenül kiszaladgáltak, s utánuk a kórusokról a legények. Ez természetesen zsvajt és botrányt okozott, melyet elődeim alig vettek észre, de annál inkább másokkal együtt én magam. Intézkedtem úgy, hogy a hajadon leányok a templom közepét foglalják el, a menyecskék pedig a falak melletti tért.

A mindennapi istentisztelet az egyházba jöttemkor bizony csak oly hézagosan látogatott volt, mint akár a vasárnapi. Nem volt csoda, mert a nagytemplomban zaj és zsongás volt, a mindennapi könyörgések alkalmával pedig egyéb nem, mint Salkovics újtestamentomi parafázisa olvastatott, minden évben újra és újra.

Én kezdtem meg az egész Szírás magyarázatát, mégpedig legelőször is a soha templomban nem hallott Apokrifus könyvekkel. Azóta a kistemplomi mindennapi istentiszteletek nagyon látogatottak mai napig.

A temetéseknél el lévén törülve – még az 1836-ban boldogult Atyám által – a tanítók által végzett verses búcsúztató, a temetkezési beszédhez csatoltam rövid búcsúszavakat a legközelebbi rokonokhoz, s ez annyira megkedveltetett a nép által, hogy a 40 váltókrnyi temetési stóla helyett szívesen kínáltak meg 1 frttal. Mit évek előtt a presbitériumnak bejelentettünk azon kikötéssel, hogy az 1 frt kötelezővé mondatik ki, s a lelkészek ennek fejében az 50 hold egyházi földért, melyet bírnak, magok fizetik az országos adót. Ezt azért is indítványoztuk, mert észrevettük, hogy miután a tanítók megszaporodásával földjeiket az egyház kiváltva, 200–200 frttal megváltotta, s ezen földek után természetesen az egyház fizetvén adót, irigy szemekkel nézett sok, hogy csak a lelkészek használják adómentes földet.

A Szőlőbeli tizedben – Csaba-Jaminán – 3000-re menő a hívek száma. Ezeket temetni s úrvacsorával a

betegeket ellátni, nagy idővesztéssel járt. Azon kívül magok az oly távol lakók el voltak hanyagolva, annál inkább, mert csak egy iskolával, s egy tanítóval bírtak.

Először is lelkész-tanítót proponáltunk, és ez el is fogadtatott a presbitérium által. Csak vályogból építettünk egy imaházat, s még egy iskolát építettünk. Nemsoká az imaház roskadozván, 1000 frt-on a telket vettük, melyen a jelenlegi szép tágas templom – mely 18000 frt-ba került – áll.

Így aztán a legutóbbi, Székács által megejtett cánonszerű¹¹ látogatás alkalmával indítványoztam, hogy a Szőlőbeli tized önálló lelkészséggé – külön anyakönyvekkel és pecséttel – mondassék ki, az egy anyaegyházi presbitérium kormányzása alatt, mint kiegészítő része az egy osztatlan csabai egyháznak, külön önálló paróchiával. Ugyanezt tettük a bodzás-otlakai pusztán, hol három év előtt az egyház 12 hold földet vett, s ott paplak és imaházat épített, lelkész-tanítói állást alapított, szinte mint kiegészítő részét képezvén ezen telep – 1200 lélekkal – a csabai egyháznak.

Idejövetelemkor a két egyházfi ingyen szolgálatot tett, mégpedig kelleetlenül, s ez volt az oka a templomok – mondhatnám – ronda állapotának. Nagy küzdelemmel keresztülvittem azt, hogy az egyházfiak mint templomi szolgák, búza- és pénzbeli fizetéssel láttassanak el, s ők a felelős őrök, akikkel rendelkezik a lelkész a templomokban fenntartandó csíny és tisztaság dolgában.

A képzelhető sok helyi végzendőim közt, reám bízta az esperesség a pénztárnoki teendőket. Az esperességi özv.- és árvaintézet itt csak meg volt pendítve – s én az

¹¹ canonica visitatio — hivatalos püspöki látogatás

ezen a címen létező pénztárt összesen 60-frttal vettem kezelésbe. Kilencévi fáradozásom után átszolgáltattam ugyancsak az esperességnek özv.- és árvapénztárt utódomnak, 12 000 frt-nyi összeggel!

1867 végén esperesnek választattam, mely tisztet másodszor is 1871-ben rám szavazott az egyházak bizalma. Nem különben kerületi jegyzői tisztet – s később az egyetemes gyűlés egyik jegyzői tisztével is felruháztattam.

Eközben – leginkább a nagy tót Agenda kiadása után – a bécsi Theol. fakultás „honoris causa”¹² hittudósi oklevéllel tisztelt meg.

Székács, 1872. jan. 1-én lemondván, ugyanazon év október 1-én, Budapesten én avattattam fel szuperintendensnek, ugyancsak Székács József által, az egybegyűlt kerületi gyűlés alkalmával.

A választás alatt alattomos fondorlatok, minősíthetetlen gyanúsítások és gyűlölködések – az egyházakhoz és egyesekhez menesztett pamfletok okozták, hogy csupán egy szónyi szavazat többségével választattam meg.

Csoda, hogy eggyel is! Annyi ellenséges indulattal szemben, mely felhasználta azt, hogy én ultra nacionalista nem voltam s nem vagyok, de mindenkor s mindenkiben a kegyes, a hithű indulatot, s a komoly munkásságot az egyházban – mely által a Hazának is szolgálatában érvényesül – tekintetbe vettem és veszem mindenkor. Sokkal szentebb előttem a komoly ügy, a valódi haza- és egyházszeretet, mintsem a gyűlölködés és üldöztes, mert azokkal tartok, akik azt vallják, hogy „per

¹² tiszteletbeli

diverzitatem linguarum”¹³ a „fidei unitas”¹⁴ a fő! Azért most is inkább magyarul írok, mint bármely más nyelven s attól, hogy tót egyházakban szolgálnom kijutott – s tótul hirdetem az igét, csak olyan magyar vagyok, mint azok, akik, mert hazafiaskodnak szavakkal, engem gyanúsítottak és gyanúsítanak, hogy a tót nacionalistákkal – kiket közönségesen pánszlávoknak neveznek – összekötetésben állok. Szerintem a kálvinizmus nem egyeztethető össze a keresztyén elvvel, mely szerint az Isten nem személyválogató, de minden nemzetségben szereti azt, aki törvényeit tartja. Márpedig a kölcsönös méltánylás és szeretet az első kötelességünk. Inimicus rei, amicus personae! Graviter in modo, graviter in re¹⁵ vezérelnek, s lehet, hogy kelleténél több van lényemben közvetítési hajlamból, mint netán kellene, s ezért oly sok a támadóm, de mindig szemem előtt lebegett és lebeg az Apostolnak azon mondása, hogy „sokban fogyatkozunk mindnyájan” – s ezért inkább a jóhiszeműséget, a jó szándékot és a meggyőződést tiszteltem és mentem, mintsem tüzzel-vassal üldözőnek csapnék fel!

Bocsánat ezen kitérésért! Tollam alá lopódzott – mint nem lényegest, mellőzhettem volna!

Mint szuperintendens, 200-nál több egyházat cánonszerűleg vizsgáltam meg. Ezen utamról – Breznóbányától kezdve Orsováig – a kerül. jkönyvek szólnak és tanúskodnak. Én csupán vetettem, Istennél a siker!

A selmeczi lyceum, mint Atyám – s hozzátehetem: János öcsém – öröksége különösen szívemen feküdt – s

¹³ nyelvi különbözőséggel szemben

¹⁴ hitbeli egység

¹⁵ Ellenségesen az ügghöz, barátságosan a személyhez. Komolyan a módozathoz, komolyan a lényeghez.

hál' Istennek, sikerült annak kétes jövőjét biztosítva tudnom azáltal, hogy az államsegélyt kieszközöltem, Fabiny Ő exelenciája hathatós segítségével.

A kerületi özvegy-árva gyámoló, melyet 4000 frt-nyi tőkével átvettem – Breznyik barátom segítségével 70 000 frt-nyi alaptőkére szaporodott.

A helyi algymnasium létesítése és fennállása körül sokat fáradtam. Híveimmel, kik nem kedvelték, s most sem rokonszenveznek vele, sokszor kellemetlenül összetűztem, igaz, csakis emiatt, mert máskülönben mindenkor ragaszkodással és bizalommal – a maguk módja szerint – viseltettek irányomban.

Az 1863 ínséges évben kétszer jártam Bécsben Ő Felségénél segélyt kérve, mint városi kiküldött, álmatlan éjeket töltöttem a nagy nyomor láttára, mely hihetetlen mérvben – ezen a különben áldott vidéken – tűnt fel. Heteken át a községházán közreműködtem. Vagy 7000 frtnyi adományokat külföldről – Brüsszel, Sweiczből – és belföldről magam kezeltem. Közkonyhákat indítványoztam és felülvizsgáltam, az engedményeket azok számára utalványozva, akik éheztek és rá voltak szorulva. Házamban pedig hetekig 20–30 ember kapott délben levest. A fent említett 7000 frtot, a leszámolási okmányokat a városi hatóságoknak a nyomor elmúltával át-
szolgáltattam.

Több esperességbeli egyházban a lelkészek búza-illetményeiket az akkori ár szerint 10 frtjával köblit megváltatták, kölcsönvett pénzen; Bcsabán – indítványomra – kijelentetett, hogy kölcsönt azon célra nem veszünk, s a lelkészek és tanítók, akik búzával díjaztatnak, kell, hogy fele illetménnyel érjenek be, s a hátra maradt fél fizetést csak a jövő 1864. évi termésből kapják. 1863-ban a búza köble 12 frt volt, míg 1864-ben 4–5 frt!

Meg kell jegyeznem azt is, hogy ideérkezésemkor az évi fizetést a gondnok egyszerre, ősszel szolgáltatta ki. Én pedig a negyed évenkénti fizetést hoztam gyakorlatba.

A nagytemplomot – Luther négy százados születése évfordulóján – új fedélzettel, kívül-belől új vakolat s kifestéssel meg vasráccsal kerítve 22 000 frt költséggel csinosítottuk ki.

A kistemplom tornyán a 4 harangot, mely összesen vagy 50 mázsát nyomott, százmázsányi harangokkal láttuk el.

A confirmációhoz való elékészítő tanítás elődeim szerint úgy történt, hogy a böjti időben délutánonként egy óráig a kistemplomba beharangoztak, s az odagyülekezett némely szülők jelenlétében is a gyermekek tanítottak. Kevés is volt az, és aránylag kevés gyermek vett részt.

Én hoztam be a szigorúbb felhozását a 12 éves, mindkét nembeli gyermekeknek – s azt, hogy külön, mégpedig délelőtti két órán át történik a tanítás a „Confirmandusok vezérfonala” nyomán, s az úrvacsorához először járulók „bizonyítványt” kapnak.

A népiskolákban a régi igen gyarló kis ABC-s könyvecske volt használatban. Olvasókönyvük pedig az Újtestamentom.

A most használatban lévő ABC-s könyvet én szerkesztettem, valamint az olvasókönyvet is, ezen utóbbit némely tanítók közreműködésével.

1878-ban – a csabai egyházban töltött 25 éves hivataloskodásom alkalmából – Ő kir. Felseége kir. tanácsosi címmel tüntetett ki (vanitas!)¹⁶ 1879-ben az itteni választók – gr. Apponyival szemben – 83 szónyi több-

¹⁶ hiábavalóság

séggel országgyűlési képviselővé választottak, s ezt a következő ciklusban is tenni készek valának, én azonban határozottan tiltakoztam ellene.

Vétkezném, ha az országos képviselői éveimet – melyek alatt csupán egy ízben szólaltam fel, mégpedig Irányi stereotyp indítványa ellen: a polgári házasság, a válásszabadság és a tanulmányi alap tárgyában, vétkezném – mondom –, ha nem vallanám, hogy valamint népem részéről is jól esett a bizalom és ragaszkodás, melyet tanúsított irányomban; másrészt pedig a Budapesten töltött napokat nem számítanám életem legjelentékenyebb napjai közé, melyekre szívesen emlékezem vissza. De másrészt beláttam azt is, hogy kivált ily sok elfoglaltság közt, mely a bcsabai egyház lelkészére hárul: az egészségemet megrendítettem. Éjjel utazva Budapestre föl és le, az időt nyerek – később fejszédülés fogott elé, melytől csak hónapok múlva úgy szabadultam, hogy bor- és kávéivástól elszoktam.

Szuperintendensi tisztemben ekközíg 137 hitjelöltet segédlelkészül szenteltem fel; azonkívül, akiket – részint külföldre készülőköt, akár visszatérve onnan – papjelöltekül vizsgáltam. Az évenkénti éretts. vizsgálatokon minden évben két főgymnasiumnál vettem részt. Új templomot fölszenteltem: Szegeden, melyre több ezer frtot én gyűjtöttem, Salgótarjánon, Orsován és Újvidéken. A mramoráki templom alapkövét ünnepélyesen letettem.

Három egyetemes felügyelőt: br. Prónay Gábor, Zsedényi Ede és br. Radvánszky sírjaikhoz elkísértem, s az utóbbinál Besztercebányán prédikáltam.

Az eddig VI kötetben levő naplóim bizonyítják az évenként átvett és elküldött 2000 számnyi levelet, s azt, hogy ez idő szerint kijut az írásból a szuperintendensnek, mit csak úgy győzők, hogy késő estenkint rendszeren

az íróasztalomnál ülök. Meddig? S hogy eddig is, kinek másnak a kegyelme nincs mint annak, aki a „jó akaratához” – mert egyéb érdemem, ha ez és az nincs – élettemnek kedvezett és kedvez! A 7 gyermekem közül, csakis a legfiatalabb lányom még ellátatlan. A többi, négy fiú és két leány önállóak, és szülői segítségre – ha ezek el is költöznének – nem szorulnak.

Végül említem, hogy az 1856–59. években a Hornyánszky féle „Jarhbücher” című füzetekbe többször írtam. Atyám „Confirmandusok vezérfonalát 1-ső ízben változatlanul, később a 2 egész V-ik kiadásukat kétannyival, mint az első kiadás, pótoltam. Nemkülönben a kézi Agendát – háromnyelvű – immár 2-ik kiadásban szintén tetemesen bővítve kiadtam. Néhány alkalmi és vasárnapi prédikációm a hívek kívánságára – nyomtattattam. Az egyetemes gyűlés megbízásából zsinati előmunkálatokat 1868-ban sajtó alá rendeztem.

Az egyházak tömeges biztosítását az 1-ső magyar bizt. társaságnál eszközöltem.

46-ik éve annak, hogy az Úrnak szolgálatába állottam és működtem lelkesül! 16-ik éve, hogy szolgállok, mint szuperintendens. Ennyi idő, munkaalkalom! És a gyümölcse? Vajmi kevés! Bizony, hogy jóakaratomon nem múlt, sem igyekezetemen, de tehetségemen igenis, amiért nem ítélnének el jóakaró barátaim, kiket az Isten úgy áldja, mint amint kívánja.

Bcsabán, 1889. Febr. 23-án

Szeberényi Gusztáv
s.k.

ISKOLA-TERVEZET 1857-BŐL*

Helybeli úgy nevezett magyar reál iskolánk körüli nézetimet közlendő, mindenek felett az a körül fenforgó nehézségekről kell emlékezniem.

Legelső helyt állanak a túl nagy igények, melyek követeléseképpen elé állanak annak irányában a szülők részéről, aszerint a mint azok gyermekei, részint ezen iskolával pályájukat – mint tanulók végezni, részint a jövő tanulhatási pályájuk jó alapját megvetni kívánják. Amazok az úgynevezett gyakorlati tanokat – hézagos alapon; emezek: az elemieket nagyobb mérvben és tökéletesben tanulmányozandók.

Második nehézség: a magyar nyelvbeni járatlansága a tanítványoknak! Reálékra – azaz gyakorlati tantárgyakra, azok elemein felül – hogyan taníttassanak haszonnal olyanok, a kik a könnyű s tökéletes érthetőség, csak évek multával vihetik a dolgot! Emlékezzünk csak vissza a deák világra!

Harmadik nehézség magában az ezen iskola körüli felügyeletben rejlik. A helybeli presbyterium nem competens ügyvezetője oly intézetnek, mely körén kívül áll

* A kéziratban cím nélkül

azoknak, a mit a presbyterium tagjai tanultak, láttak, tapasztaltak t.i. a potiori fit denominatio¹.

Negyedszer: képtelenség, hogy *egy* tanító, *egy* teremben oly különféleképen elékészült s *nem* készült contingenssel, mint aminő a 9 népiskolából kikerülni szokott tanulók – *azt* véghez vigye, a mit az alreál iskolában *négy* tanár véghez visz!

Végre az ötödik nehézség, hogy valamint a gymnasiumnak úgy a real tanodának is: *előkészítő osztályra* van szüksége, s ezen előkészítő osztályunk *nincs*.

A név és elnevezéshez igények csatlakoztatnak. A főnebbi nehézségekből, melyek rögtön el nem háríthatók, folyik, miszerint mi ezen fenálló intézetünket legfeljebb: *magyar-felsőelemi tanodának* tekinthetjük s nevezhetjük. Belsőszervezetét illetőleg, egy részt az elemi oktatástól elkülönített, másrészt amazt pótló s azzal össze kapcsolt osztályokból állana.

A tanítási nyelv kizárólag magyarnak vétetvén a tanfolyam benne *három* évig tartana.

Tantárgyai.

1. Vallástan. 2-szor Földleírás és történet. 3. Természet-tan. 4. Szám-tan. 5. Nyelvtan. Kevés nyelvtani elmélet, annál több gyakorlat, p.o. helyesírás. 6. Olvasás. Német.

Taneszközök.

Jó olvasó könyv. (?). Káté, énekes könyv. Bibliai történet. Uj testamentom /:vagy e helyett legalább a Szab-féle Confirmandok vezérfonala a benne foglalt alapigék végett:/ Palakő tábla.

¹ a kinevezőnek tekintélyesebbnek kell lennie a kinevezettnél

Tanterv, lecke s óra rend.

Napok.	Osztályok.	Dél előtti órák	
		8-tól 9-ig	9-10-ig
Hétf és csütörtökön.	Alsó osztály.	Vallástanra hallgat.	Az olvasókönyvből olvas.
	Felső osztály.	Olvas bibliai történeteket, elbeszéli a tanultakat.	A pala táblára írja a bibliai történetekből hallottakat.
Kedden és pénteken.	Alsó osztály.	Olvas. Szótagol fejben. Gondolkodásban gyakoroltatik.	Hallgat figyel.
	felső osztály	Készül, olvasva v. írva.	Természettan, közöns. földleirással az olvasókönyv nyomán: olvastatnak, elbeszéltetnek.
Szerdán.	Alsó osztály.	Pala táblán írásban gyakoroltatik. Másik 1/2 évben pennával.	Olvas.
	Felső osztály.	Felmondja az egyházi énekeket és az alapigéket.	Helyes és szép írásban gyakorolja magát a táblán.
Szombaton.	Alsó osztály.	Az egész héten át emlékelteket ismétel.	figyel.
	Felső osztály.	Segíti a kisebbeket szinte ismételve az emlékelteket.	Olvassa a vasárn. sz ígét Evangy. v. level.

			Dél utáni órák	
10-11.ig	2-től 3-ig	3-tól 4-ig		
Az írottakat igazítja a tanító és nyelvtant gyakorlatilag magyaráz.	Figyel	Feladatát a számírásból a pala táblán gyakorolja.		
	Számtan.	Feladott tárgyrol, p.o. levelet stbi a pala táblán ír.		
figyel v. elmegy.	Hallgatnak!	Erkölcsei mondatokat emlékelnek.		
Dolgozatok igazítatnak, gondolkodásban, helyesírásb. gyakoroltatn.	Káté: 10 parancs és a hit	Mértan – vonal, szög, párhuzam, 3szög stbi.		
Hallgat.	Délután szünet.			
Egyházi-Magyarorsz. története fél, fél évben.				
Olvas és írásban gyakorol.	Délután szünet.			
Ugyan abban fölvtják a nagyobbak.				

Így szervezve a magyar iskola: elemi főbb, s egyszerűsmint a reál iskola előkészítő osztályának tekintetnék. Ha *egy év multával: egy tanári* állomás állíttatnék, keze alá kerülnének azon tanulók, a kik a felső osztályt végzik, nagyobb mérvben és rendszeresebben tanulmányozandók ugyan azon tanokat, az eléirt iskolai könyvek nyomán és elékészíttetnének a real tanoda *2-dik osztályába*.

Két év mulva a *3-dik tanár* a 2-dik és 3-dik osztályba bevezetné a tanulókat akként, hogy, ha 3 év mulva *egy 4-dik* tanári állomás létre hozatnék: egy jól szervezett *al-reál iskolával* birnánk.

/:Az ily intézet folytonos fölszereltetésre megkívánató pénz összegek az évenként fizetendő 5–10 pgrft tandíjbol fedeztetnének:/.

Jegyzés: Minthogy vannak s lesznek, akik a reálékat végezve netalán a tudós tanodákba átmenni kívánnának, s ez lehetetlen ha a latin és görög nyelvekben nem oktattak, az első két gymnasial. osztályokban csupán a latin lévén kötelező, a 3-dik és 4-dikben a görög is; – ezen nyelvekre *külön díj mellett* taníttatnának az illetők. Mely körülmény csupán azért említettik, hogy a választandó tanároknál az e körüli képességre figyelem szükséges.

Csirájának tekintendő ezen jámbor ohajtása alolirotnak, egyháza azon jövőjének, mely lelke előtt tisztán áll. Itt, ha hol: öszpontosítás szükséges! Népiskoláink a tanulók nagy száma mellett is jobbat eredményeztek ekkoráig mint a külföld. De az ország sava: a közép osztály míveletlen és nem bir az őt képező intézettel!

1857. Sept. 20-k

Szeberényi G

A BCSABAI ALREALGYMNASIUM TERVE FŐ ALAP VONALAIBAN.

Csiráját az eddigi Realgymnasiumi intézetnek képezik azon nemesen hevülő szülők, kik 1855-ben Breznyik János vezetésére bízták gyermekeiket. Magán vállalként keletkezett az. A tétlenségre kárhóztatott s elítélt tanárt a csabai lelkészek elég bátrak voltak a nyilvános tanítás terére visszavinni, mire csakhamar felis szólalt a helyb. Szgbirói hivatal, s az intézet mint az egyház felügyelete alatt álló türetett. S miután, bárha az évi tandij 100 p. frt. volt egyegy tanítvány után, mégis 22 tanonc gyült volt a tanár körül, eltávoztával Breznyiknek, a társulat fel nem oszlott, de helyébe meghivatott Mokry Sámuel, kivel egy időben érkezvén helybe Staszni Sámuel, ez maga körül gyűjtött szinte egy kis társulatot; csak hamar az osztályozás ugy kívánta, hogy 3dik tanárról is gondoskodtak a szülék: s meghivatott Lippert János.

A helybeli presbyt. gyűlés elejétől fogva meglehetősen könnyel, sőt néha-néha kitörő aggodalommal tekintett a zsenge intézetre. A társulat nem is igényelt mást, mint hogy türessék s azon jó hiszemben, hogy látva s tapasztalva az intézet közhasznúságát: hajlandó leend azt később tettelegesen pártolásába is venni az egyház. Többször volt szó ezen intézetről a presb. gyűlésen, de mindig csak annyiban, a menyiben az ajánltatott, óhajtatott; a presbyterium zöme türe és hallgatott.

A Kelenbábi Általánosgyimnáziumi Szeberényi úti alapítványok leírása.

Leírás az előző Általánosgyimnáziumi leírásból kiegészítve azon német nyelvű levélből, mely 1888. évi Szeberényi Általánosgyimnáziumi bizottság által készített. Az alapítványok leírása az alábbiak szerint van. A Kelenbábi Általánosgyimnáziumi Szeberényi úti alapítványok leírása az alábbiak szerint van. A Kelenbábi Általánosgyimnáziumi Szeberényi úti alapítványok leírása az alábbiak szerint van. A Kelenbábi Általánosgyimnáziumi Szeberényi úti alapítványok leírása az alábbiak szerint van.

A helyi presb. gyűlés feljött megfogalmazás szerint, és néhány-néhány kétséggel a Kelenbábi Általánosgyimnáziumi Szeberényi úti alapítványok leírása az alábbiak szerint van. A Kelenbábi Általánosgyimnáziumi Szeberényi úti alapítványok leírása az alábbiak szerint van.

A Kelenbábi Általánosgyimnáziumi Szeberényi úti alapítványok leírása az alábbiak szerint van. A Kelenbábi Általánosgyimnáziumi Szeberényi úti alapítványok leírása az alábbiak szerint van.

1888. évi 10. számú alapítványi törvény

1857-ben¹ történt a város hatósága s akkori választmánya általi följajnlása a 43 000nyi alapítványnak. S ez idő olta a presbyt. gyűlések alkalmával, az intézet mint leendő egyházi intézet felemlítettett, sőt egy küldöttség is kineveztetett Bécsbe, helybenhagyását az alapítványnak sürgetendő. 1861-ben bizonyos fokáig elérte bizonyosságát az alapítvány kezünkbe való szolgáltatása, s mentül inkább közeledénk annak birtoklása s értékesítéséhez, annál tüzetesebben tárgyalatott magán körökben annak hasznosíthatása. Felmerült különösen azon kérdés, nem-e lenne czélszerűbb a tervezett s az alapítványozók által kitüzött Real-Gymnasium helyett, ugy nevezett Polgári Iskolákat föllállítani?

Ezen nézet külömbségét – valljuk meg – azon körülmény okozta, hogy a létező 4 gymnas. osztály gyéren használtatott, különösen az itteni földművelők fiai által. Jelenleg is 2 gazda fia jár a 4-dik és ugyan annyi a 3-dik osztályba. Nem is lehetett más alapja azon nézetnek, hogy a „polgári iskola” kell, s nem „real-gymnasium”, mert, akár „alreal”, akár „polgári” ez a tantárgyakra nézve mindegy, s a külömbség a reáliskola és a polgári közt csak annyiban van, a mennyiben a real-iskola tantárgyai inkább szakokra nézve s intensívebben adatnak elé; midőn a polgári iskolában: *atalanyosítva* vétetnek szemügyre.

A polgári iskola szorosán vett értelemben semmi egyéb mint: *felső népiskolai osztály* s címe keletkezett a k. szabad városokban, a hol a polgárságnak e megnevezés inkább tetszett s hízelgett, mint a népisk. elemi *felsőbb* osztály.

¹ Helyesen: 1858-ban

Lényeges különbség van aztán a Gymnasium és a Real tanoda közt; amabban legnagyobb súly fektetve a nyelvészetre és az ész gymnastikájára, emebben az ugynevezett *hasznos* és életbe közel vágó tárgyakra. S innét van, hogy különösen az ily vegyes igényű városokban, mint a minő a mienk is, német országban mind inkább elterjedvék a real-gymnasiumok, a melyekben t.i. mindkét kitűzött irányban igyekeznek összekötni a két módot, hogy egy céljt érjenek a leendő tudósokra nézve – hogy pályájukat folytathassák, s azokra nézve kik a tanfolyama közt – mellőzve a deák nyelv tanulatását, ezen illetén *nyert* órákban, oktatassanak a reálékban, számtan, rajz stb; Azonban alig szükséges említenünk, hogy az ész gymnastikája csak ugy hasznos egyik mint másik szervű tanodában és az 1-ső osztályokban leges legtöbb horderejű.

Ami azonban legfőbb, minden nembeli felsőbb tanintézetnek, akár Real akár Gymnasiumnak szükséges

1-ször Contingens, vagy is az ezen intézeteket igénybe vevő s elékészült gyermekek, tanulók.

2-szor Arra való tanerők, segédeszközök s így

3-szor elégséges pénzbeli alap.

Az 1-sőre nézve az országos szükségletet tekintve nincs okuk ohajtani egy új gymnasiummal szaporítani a meglevők számát. Itt csupán helyi kívánalomnak hódolunk, midőn egy alrealgymnasiumot szervezni kívánunk. Nem is mondjuk azt, hogy – a 2700 tanoncot tekintve a 11 népiskolában – teendők ez által tetejezését csak hozza vetőleg is elérné. De a ki a népiskolák feladatáról gondolkodott meg fogja vallani, hogy a népiskolának mint

olyannak, egészen *eltérő feladata* van minden egyéb intézettől. Annélkül hogy „kasztra” csak gondolnánk is, mitsem ohajtván forróban, mint hogy az minden irányban mielőbb megszűnjék; miután azonban mindnyájan tudósok nem lehetünk, féltudósoktól (álmivelt tudákosoktól) az Isten óvjon, a *népiskolát* mint olyant *tökéletesíteni* kell, s a mellett reál iskolákat, gymnasiumot stb. ott szaporítani a hol arra, akár alapítványok tétettek, akár tétettetni fognak.

Népiskoláinknál első teendőnk azok szám szerinti szaporítása egyrészt; másrészt osztályoztatása. Addig míg mindkettő megtörténik, vajmi soká kellene várakoznunk arra, hogy a Real-gymnasium akár folyamában megmaradjon, akár számra nézve különösen a helybeliek által népesíttessék. Már pedig ilyenén szervezése mellett a népiskoláknak nem *leend* Contingense a 4 gymnasium 1. osztálynak, nem: mivel alrealgimnasialis osztályok, de: mert nincsenek a kik beléjük felvétetnének. Erre nézve tehát két mód volna célhoz vezető (egyelőre): egy előkészítő osztály (= felső elemi = polgári) felállítása egyrészt, másrészt: ezen valamint a 2 első gymnas. osztálynak *belső* szervezése oly formán, hogy a szülők a tapasztalat után meggyőzetnének annak eredményes voltáról. S itt

„venio ad fortissimum”²

a nyelv akadályra t.i. mely szerintem a legnagyobb akadály, hogy az iskoláztatás szükségessége a népiskola fölött nem átalányosult ekkoráig. A ki ezen érvet elfogultságból származottnak tekintené, azt a logika exigentiájára³ t.i. a *tényre* utalom; a midőn másrészt ünnepélyes óvást teszek az ellen, mint ha én a magyar nyelv megtanulha-

² rátérve a legfontosabbra

³ kényszerítő volta

szerepét oly formán: hogy a szülő a tapasztalat
ujján meggyőztetné annál eredményes volnád.
Sőt

„venio ad fortissimum”

a nyelv akadályát s. i. mely szerintem a legnagyobb
akadály, hogy az iskoláztatás szükségessége a
népiskola felől nem átalányosult ekkorig.

A hi éven érve elfojultságot származtatna től
kinteni, az a logika eszenciájára s. i. a lengyel
utalom; a minden másra is ánujólgozó órást veszt
az ellen, min ha én a magyar nyelv megtanulása

Kéziratrészlet

tása ellen akadályt gördíteni igyekezném, vagy nem kívánám, hogy mindenkinek alkalma nyujtassék azt mindenkinek annyira sajátjává tennie, hogy a 3-dik s 4-dik osztályban már tökéletesen nélkülözhesse a tót nyelvet.

A népiskolában az olvasáson felül minden erőltetését a magyarosításnak hasztalan idő vesztegetésnek tartom s meg vagyok győződve, hogy miként a Spanyolokat egy nyelvűségük boldogokká, egyértelműekké s míveltebbé nem tette, ugy szinte a mi feladatunk, inkább magyar-éztelművé tenni népünket mint magyar nyelvűvé. A nép-nél mint olyannál nem csak a nyelv de annak sajátos Geniusa egy hatalmas tényező. Mens agit mollem.⁴

Ha értelmesbje magasabb fokán álland a míveltségnek, s érteni fogja a magyar nyelvet, könnyen megértetteti

⁴ Az értelem megmozgatja az anyagot – azaz: az ész uralkodik a világon.

a kiképezett tót ajku testvérével mi körül forog a kérdés, ha mikor a politikus életben arra szükség van. A népre vonatkozó közhasznú ismereteket – a vallásiakon kívül – sokkal sikeresebben terjeszthetni anyanyelvén, mint bármely élő de „megtanult” nyelven. Valjon mi kik 20 évig jártunk iskolába, mennyit tudunk abból, mit 12 éves korunkig tanultunk?

Ezeket előre bocsátva és megállapítva,
Egyelőre a Centrumban felállítandó volna

I. Az előkészítő osztály (:polgári isk. = felső elemi osztály), melyben *tót nyelven* eleandó volna

1-ször A Vallás és annak tárgyai, hetenkint 6 óra.

2-ször Tót nyelvtan, – nevek igék, ejtegetés, ragozás, fordítás, magyarral összehasonlítva. Tót és magyar versetek, rövid elbeszélések emlékelése = 6 óra.

3-sz Irály gyakorlatok, egyszerű mondatok, tót és magyar nyelven 6 óra.

4-sz A többi óra: számtan, szépírás, vegyesen mind két nyelven, rajz.

A templomba járás: a tót szülék gyermeki a tótba. Eladási nyelv: tót. Felvételi kor – 9–11 év.

Az 1-ső gymnasial. Osztály:

Az elért tanterv szerint, azon különbséggel, hogy a vallási tantárgyakat anyanyelvükön tanulnák a tanoncok; valamint anyanyelvükön: irályokat is készítenének, fele részt tót, fele részt magyar nyelven, miért is szükséges: a nyelvtan olvasási gyakorlatok minden héten 4 óráig.

A templomba való járás fölváltva. Az eladási nyelv fele rész tót, fele magyar. A társalgási nyelv ajánlva a magyart, de nem *kötelezett*.

A 2-dik gymnasial osztályt illetőleg

Az elért tanterv szerint, azon eltéréssel, hogy a tót nyelvtant az 1-ső osztálylyal egyesülten tanulnák. A választ és tárgyait mindenki anyanyelvén. Az irány gyakorlatok úgy mint az 1-ső osztálynaknál, csak megoldásukra nézve nagyobb igénynyel. Külömben a többi tantárgy mind magyar nyelven, csupán a helyes magyarázatra igényeltetvén a tanártól, hogy a tót nyelv biztos ismeretével birjon, hogy a két nyelv sajátságaira, kifejezési különbségeire, analogiáira figyelmeztethesse tanonczait, ezáltal is értelmükre s szellemi kiképeztetésükre mindenkép hatva.

A 3-dik és 4-dik osztályokban:

Minden tárgy magyar nyelven.

(A negyedik osztály ugyan addig felfüggeszthető volna, míg 20 *tanulóra* kilátás nincs).

A centrális elemi felsőbb osztály (polgári isk. előkészítő) *különösen szükséges*. Azok, kik alig akadozva tanulhattak magyarul olvasni – *érteni* pedig az elvont tantárgyakat épen nem – kikerülvén az idevaló népiskolákból: mily haszonnal tanulhatnának az 1-ső gymnasial. osztályban előírt magyar tankönyvekből? Kell tehát, hogy a *felsőbb elemi osztály* mint egy hidat képezzen a gymnasial. osztályokba.

Ha kivihető lenne, ugyan ily osztály létesítendő volna, egyik a „tabáni” iskola, másik a felső régi iskolák mellé. A generalis gyűlés alapította terv szerint a népiskolából kikerülteknél az anyanyelvi nyelvtani ismereteket oly mérvben feltételezi, milyeneket a mi helyi, túlnépesedett osztályaink, talán csak évtizedek mulva, s csak akkoron mutatandhatnak fel, a mikor egy-egy osztályban nem leend 100 tanulónál több, a mi a mostani tanulók contingense mellett legalább is 27 népiskolát igényelne.

A felsőbb elemi osztályok felállítását akként lehetne netalán siettetni, hogy a létező iskolák mellett tantermek építtetnének, s akár az elemi osztályok, akár a felsőbbek, segéd tanítókra bízvánának.

Az ily előkészítő, ha úgy tetszik *polgári* iskolák, nem csak mindig több és több contingenszt szolgáltatnának a gymnasiumnak, de átaljában, a kik azokból kilépnének is, föltéve hogy két évet töltenének bennük, szaporítanak a majdan értelmes, nagyobb míveltséget *elfogadó* népet. Átaljában pedig nagyon sok függ attól, kik teszik le az értelem fejlesztés alapjait a kisdetek lelkeibe. Mert lehet különösen a vizsgákon bizonyos csattanós eredményeket mutatni annélkül, hogy akár a szív, akár az értelem az egész tanév folyama alatt lendületet kapott légyen, kivéven azt, melyet az érettebb kor, a szülők példája s különösen az egyházi instituciok netalán okoztak, minden hozzá járulása nélkül az alkalmatlan, elemi ismeretekben is járatlan s minden tekintetben tespedő tanítónak. Valamint tehát az elemi s főbb osztályoknál, úgy szinte a real-gymnasiumban is szükséges

II-szor arra való tanerő;

ez úgy is magában értettéven nem szükséges a hosszas indoklás. Viszonyainknál fogva kívánatos, hogy azon férfiak, kik az itteni intézetnél működendnek, bizonyos szorosb összeköttetésben lennének az itteni hívekkel. Így volt ez más ily helyi intézeteknél is különösen kezdetben. Debrecen, Körös, Selmeczen, a hol is a VII s VIII-dik osztályok tanárai hiványilag kötelezvék, bizonyos ünnepnapokon az Isteni tiszteletet végezni, s ez által is folytonos viszonyban vannak az iskola főntartóival; mi nem kevéssé éleszti a pártfogoló buzgóságot, úgy hogy teszem a Selmeczi alig 2000 hivet számláló egyház, egy

40 000 frtba került gymnasial. épületet épített, s azonkívül a tanárok fizetéséhez, a tápintézet fentartásához tetemesen járul.

A segédeszközök alatt értjük nem csak a könyvtár, muzeumot, de a kívánt tantermeket és a tanárok szállásait is.

Erre nézve felhasználandónak vélnők a mostani central. magyar iskola professzori lakát egy részt, úgy hogy abban ha a Steger-Uhrin féle részről egy tanári lak s egy segédnek való lakás építtetnék a meglevő két fi iskolánkból oda értvén a hasznavehetetlen nagy konyha és kamrát: *három* kényelmes tanterem idomíttatnék. A 3-dik s majdan 4-dik osztálynak való tanári lak s tantermek: az ugynevezett káplányi lak fundusán kényelmesen telnének.

III. A pénzbeli alap.

A részint újból állítandó, részint csak javítás s változás által czélszerűen rendezendő tanári lak s tantermek költségvetését illetőleg – a téglá anyagot nem számítva: 15 000 o. frtra tétetik.

Egyelőre 4 tanár szükségeltetvén, kik közül az egyik rendkívüli 500 frttal o. é., egy lakszoba mely fűtővel volna ellátva; a 3 rendes tanár 600 frttal o. é. 20 köből búza, 6 köb. kukuricza, 4 köb. árpa, 2 véka kása, 6 kocsi szalma, 3 öl fával, és a tandíj bizonyos meghatározandó osztalékkal, meg szállással díjaztatnék.

A könyvtár, muzeum melyek szinte a kápláni lak funduson építtetnének – s egyéb taneszközökre évenként 200 o. é. fr. számíttatik.

A költségvetés ezek után ekkint állana:

1. Építkezésre fordíttatnék = 15000 frt. o. é.
2. Kész pénzben a rendkiv. tanáré = 500 fr.

az építkezés anyag is kész éven és tartandón, meg,
senni a kifizetést = 15000 forintnyi összeget.
Ezzel csak a telermel építkezése vélelme
fogható.

Blaich, Mart. 11° 1867.

Szeberényi Gusztáv

M. E. Kiváncos volna egy demis kőszőlő
magyar szőlőben ismét felállítására, melyre
minden feltehető, hogy contingensz meggyeztetni
sz. leard - a város felajánlhatni a vállalat,
a kőszőlő részint az egyházi kőszőlő részint, és
szint a kőszőlő felállítására.

Szeberényi

a 3 rendes tanáré = 1800 fr.
könyvtár, museum = 200 frt.
 Kész pénz = 2,500 frt.

Ezekon kívül:

20 kocsi szalma, 8 öl fa, 18 köböl kukurica, 12 köb. árpa
 1 1/2 köb. kása; s a 4 tanterem fűtéséhez: 8 öl fa.

A 43 ezernyi állam kötvény pupillaris biztosíték mellett kiadatván 6% kamatra = 2580 frt., mely öszveggel fedezve volna a 4 tanár készpénzbeli fizetése.

A természetvényeket pénzre átvíve

20 kocsi szalma 3 frtjáv. =	60 fr.
16 öl fa 6 frtjáv. =	96 fr.
60 köb. buza 5 frtjáv. =	300 fr.
18 köb. kukur. 4 frtjáv.	72 frt.
12 köb. árpa	48 frt.
1 2/4 köb kása	8 frt.

Öszv. 584 frt. o. é.

Mely öszveg ekkoráig is az egyház budgettjében befoglaltatott, miután az egyelőre tervezett 4 tanári állomásban bele érttetik a mostanáig fenállott magyar professor állomása is.

A 4 frtra megszabandó tandíjak – kivételével a tanárok osztalékának – tartalék tőke gyanánt gyűjtenének az 5-dik tanári állomás számára. A nehézség csupán a 15 000frtra nézve fenforogna. Melyre nézve

1-ször A város mint olyan kegyeskednék felajánlani a nagy kocsmá 1 évi haszonbérét – az illetők lemondandván az egyévi regálék osztalékáról, ami tesz = 50 00 frtot.

2. Önkéntes, akár részletekb. könyvecskék szerint fizetendő adományokból = 2000 frt.

3. Az egyház pénztárából, ha az adó minden véka után 50 fjával fölemeltetnék = 4000 frt.

Mely utóbbi tétel, ha az adó két éven át befolynék az építkezés amugy is két éven át tartandván, megtenné a kívánt = 15000 frtnyi összeget.

Ezidén csak a tantermek építtetése vétetnék fogantba.

BCsaba, Mart. 11-én 1863.

Szeberényi Gusztáv

U.I. Kivánatos volna egy elemi tisztán magyar tan-nyelvü iskola fölállítása, melyre – miután föltehető, hogy contingense vegyes vallásu leend – a város fölajánl-hatná a szállást, a többit részint az egyház közpénztára, részint a tandij fedezné.

Szeberényi

TARTALOM

Ajánlás	5
Köszönetnyilvánítás	7
Előszó	9
Életrajzom	13
Iskola-tervezet 1857-ből	30
A BCSabai Alrealgymnasium terve fő alap vonalaiban.	35

